

10.746
/6

GR. TELEKI PÁL**IDŐSZERŰ NEMZETKÖZI
POLITIKAI KÉRDÉSEK
A POLITIKAI FÖLDRAJZ
MEGVILÁGÍTÁSÁBAN**

BUDAPEST, 1931

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA, MÚZEUM-KÖRÚT 6. SZ.

ÁRA 1.20 PENGŐ.

KIADJA:
AZ ERDÉLYI FÉRFIAK EGYESÜLETE.

SZERKESZTIK:
ASZTALOS MIKLÓS ÉS ZAKARIÁS G. SÁNDOR.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IDŐSZERŰ NEMZETKÖZI
POLITIKAI KÉRDÉSEK
A POLITIKAI FÖLDRAJZ
MEGVILÁGÍTÁSÁBAN

ÍRTA
GR. TELEKI PÁL

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

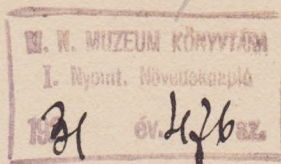
KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA, BUDAPEST

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

10.746/6

Különlenyomat
a „Jancsó Benedek Emlékkönyv“-ből.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A politikai földrajznak újabban — de eleinte csak a politikai és csak azután a földrajzi irodalom terén — „geopolitika“ néven új ága sarjadzott. Különbségét már az is jelöli, hogy a főnév itt a politika, a „geo“ jelző, szemben a politikai földrajzzal, ahol a helyzet fordított.

Ez a geopolitika háttérbe szorította a politikai földrajzot. De ez természetes is. Mert a régi formájában, amely az iskolában napjainkig is fennmaradt, nem volt más, mint egy topografiai és enciklopédikus államisme, amely ritkán vált földrajzivá. Nagyapáink még szívesen olvassatták az akkor idegen országokról érdekes újdonságokkal spékelt ismertetéseket, de később és az iskolai földrajzban azok ellaposodtak. Ratzel új perspektívákat nyitott a politikai földrajznak, de a szükséges alapismeretek hiánya folytán csak kérdéseket, problémákat tudott megpendíteni, — igaz, hogy nagy gazdagságban és sok szellemességgel.

A geopolitika a világháború nyomában egészen természet-szerűleg felvirágzott tudományág. A politikai problémáknak az egész földfelszínre való kiterjedése és a legkülönbözőbb területek problémáinak összeszövődése természetszerűen tolja előtérbe a politikában a földrajzi helyzet momentumát. Azonban a geopolitika minden földrajzi vonatkozása mellett elsősorban politika marad, a politikai folyamat, sőt inkább a politikai esemény, vagy esemény-sorozat egyik magyarázata.

* * *

A földrajz mai kialakulásában, az emberiség természettudományi és szellemtudományi ismereteinek széles alapjaira felépítve élet-tudomány és röviden úgy definiálható, hogy a földfelszíni életnek élettana (physiológiája).

Élet alatt itt nem biológiai életet értünk csupán, hanem minden

folyamatot, amely keletkezéssel, átalakulással, fejlődéssel és elmúlással jár.

Beszélünk folyóknak és hegységeknek, kontinenseknek és az egész földnek, mint égi testnek életéről, életfolyamatáról. És éppígy beszélhetünk tengereknek, vegetációknak, flóra-birodalmaknak, klímáknak és tájegységeknek életéről, kezdettel, fejlődéssel és elmúlással bíró életfolyamatáról. Mert a tájkarakterek is keletkeznek, fejlődnek és elmúlnak. És minden hegység, kontinens, táj, flóra . . . sajátos, egyszer való, egyéni s a térben és az időben ugyanúgy soha vissza nem térő. Mindegyik egy-egy egyéni koncentráció.

A legtagabb értelemben vett élet, a kosmikus élet is ilyen egyéni koncentrációkban játszódik le szemeink előtt, egyéni koncentrációjában annak, amit anyagnak és annak, amit anyagtalan lelki valóságnak nevezünk. Mi véges emberek, minthogy magunk is ilyenek vagyunk, a világot is csak ilyenekben látjuk. Ezeken túl van a végtelen, amelyet mi csak negatív módon, csak ex contrario érthetünk meg.

Ami keletkezik és elmúlik, az nem az anyag és nem az anyagtalan valóság, hanem csak ezek az egyéni koncentrációk. Anyag és anyagtalan új érzékelhető valóságokká tömörülnek, új koncentrációk keletkeznek. Keletkeznek azon törvények szerint, amelyeket fizikai, biológiai törvényeknek nevezünk mi emberek, de minden törvényszerűség mellett mindig egyéni variánsok, időben és térben teljes azonossággal vissza nem térő koncentrációk keletkeznek. Így keletkeznek emberek és állatok, növények, sejtek, így nemzetek, fajok, államok, városok, falvak. Így keletkeznek folyók, völgyek és terraszkok, kőzetek, így keletkeznek a felszínnek változatos kisformái s az életnek változatos egyéni megjelenésű összetételformái a földön, a tájak. Így keletkeznek égi testek és azoknak rendszerei, de így keletkeznek sejtek, ionok törvényszerűen és mégis mindig egyéni változatokban. Így keletkeznek gondolatok, phylosófiák, tudományok, időbeli korszakoknak és térbeli életegységeknek, kultúráknak élet- és világnézetei. Mindannyian keletkeznek, változnak, átalakulnak nagyon különböző időtartamok alatt, de mind el is múlnak.

Az egyéni koncentrációk felvesznek magukba idegen, kívülálló anyagokat, vagy anyagtalan valóságelemeket és ilyeneket ki is választanak magukból, leadnak. Néha lassúbb, néha gyorsabb e folyamat. Néha folytonos. Mégis az egyéni koncentrációk egyedek és ilyenekül felismerhetők maradnak mindaddig, amíg assimilációra képesek, sajátos jellegüket, karakterüket megőrzik.

Éles elhatárolás nem jellegzetes tulajdonsága az egyéni koncentrációnak, bár természetesen gyakran előfordul. Az egyes koncentrációk tartalmi, anyagiak és anyagtalanok, egyformán lehetnek egyidejűleg több koncentrációnak tartalmi is. Több koncentráció alkothat közösen egy-egy nagyobb koncentrációt, nagy koncentrációk élhetik életüket folytonos, egymást felváltó egyéni koncentrációkban, miként az emberiség és részei.

Túlmissze vezetne, ha ezeket a gondolatokat itt tovább kiépíteném. De ennyi elég annak megértéséhez, hogy földünk felszíne is egy ilyen individualitás, egyéni koncentráció, anyagnak és anyagtalan valóságnak koncentrációja. Keletkezik valami kosmikus köd koncentrációjának keményedő kérgén és mulandó. El fog múlni, de a kezdet és vég közt formája változik, életfolyamata változatos formákat ölt.

Ez a folyamat, a földfelszínnek ez az élete a földrajz tárgya. A földfelszínnek, mint egységes életconcentrációnak élete, amelyben minden, ami rajta van és rá hat, egy egységet alkot. Egységet, amely és amelynek részei, tünetényei tartozhatnak és tartoznak is más életegységeknek egységébe is. De a földfelszín élete egy felismerhető, egységes folyamat és mint ilyen egy tudománynak tárgya lehet, amely sajátos módszerrel, helyesebben a különböző természeti és történettudományi, bölcséleti és más módszereknek sajátos alkalmazásával fog ennek az életegységnek és történetének megismerésére törekedni. Ezért mondjuk, hogy a földrajz a földfelszíni élet élettana (physiologiája).

És most már az a kérdés, hogy vajon az ily értelemben felfogott politikai földrajz foglalkozhatik-e sajátosan, a maga módja szerint, tehát nem a politikai aktualitásból, hanem a világegyetem és a földfelszíni egységes élet szemszögéből kiindulva az emberiség politikai életének megnyilvánulásaival, más szóval kifejezve, van-e a geopolitika, mint politikai tudomány mellett helye egy synthétikus politikai földrajznak.

Válaszom erre az, hogy nemcsak hogy jogosult egy ilyen tudományág, de kialakulása, az emberiség tudományos munkájából való részvétele a tudomány mai állásában egyenesen természet- és szükségszerű. Szükségszerű pedig nem azon érdeklődés növekedése folytán, amely ma politikai, gazdasági, társadalmi és művelődési szempontokból az egész világra kiterjed, de szükségszerű a földfelszíni élet nyilvánulásainak természetes fejlődése, változása,

integrációja, az emberi faktornak a földfelszín életében való előnyomulása folytán.

A földfelszín élete számtalan jelenségből tevődik össze, amelyeket anyaguk és megjelenési formájuk, továbbá összetartozásuk szerint kategóriákba osztunk és elnevezünk. Így beszél az ember és különösképen a geográfus a geológiai felépítésről, a domborzatról, a klímáról, a vízről és annak körforgásáról, a talajról, növényzetről, az állatvilágról és emberről, mint a földfelszíni élet tényezőiről.

Ezek a tényezők az egész földfelszínre kiterjednek és többé-kevésbbé mindenütt valamelyes formában mind jelen vannak, de megjelenésük ereje, tömege és hatása helyről-helyre, tájról-tájra változik és így változik viszonylagos erő- és hatáсарányuk is. Majd az egyik, majd a másik tényező érvényesül erősebben, domborodik ki jellegzetesebben, szökik jobban szembe nekünk, embereknek és nyomja rá bélyegét egy tájnak képére. Őserdőterületeknek jellegét a vegetáció adja meg, amely elfedi előlünk a kilátást és a felszíni formákat, elborítja a talajt és elrejtí az állatvilágot, a fák koronái alatt átalakult külső klímát. Steppeterületeken a talaj adja a jellegkülönbséget, a kő-, kavics-, agyag-, gipsz-, vagy más steppe jellegét, amelynek a mindig más-más, sajátos növényzet accessorikus kelléke. Sivatagi tájakon a felszíni formák szöknek szemünkbe. És valóban a geomorfológia tudományága Észak-Amerikának kopár, sivatagos nyugatán, a geobotanika tudománya Afrikának őserdő- és szavannaterületein született meg. A modern klimatikus talajtan, ez az orosz-magyar tudomány Délkelet-Európa steppéin, különösen a csernozjom-vidéken keletkezett.

De nemcsak tájról-tájra, területről-területre változik a tényezők szerepe és ereje, dominálnak más és más tényezők, mint a táj jellegének formái. Időbelileg is, egyik időszakról a másikra változnak hasonlóan az erőviszonyok, más-más faktorok lépnek előtérbe, válnak dominálóvá.

Az ember hihetetlenül rövid, geológiai időszámítással alig számbavehető idő előtt még egyike volt a legerősebben függő élőlényeknek s mint tájfaktor számba sem jött. Nemcsak nem formálta át a tájnak jellegét, de külső szemlélő alig vette volna abban észre. De a lelki elemeknek mind erősebb érvényesülése, agyfejlődés és társadalmasodás — tehát psychisatio, cerebratio és socialisatio — folytán az ember mind hatalmasabb tényezővé válik. A lelki elemeknek a testiekkel szemben való erősödése, az agyműködésnek a nagyagy

által való átvétele és ezáltal öntudatosabbá válása folytán egyedenként is alkalmazkodóbb, az étellel való küzdelemben ügyesebb lesz, de társadalmasodásra is alkalmasabb és a társadalmasodás folytán ereje az ismeretek és energiák integrálása folytán oly hatalmas tényezővé válik, amely környezetére és ezzel a földfelszíni élet egészére átalakító hatással is kezd bírni. Mind több és több földi anyagot és energiát használ fel és ezen földi anyagok és energiák sajátos csoportosításával a földfelszíni életfolyamatokat átalakítja, gyorsítja. És ma már vannak területek, amelyeken az ember dominál. Ilyenek elsősorban a városok, de a városokon kívül is az intenzív, különösen a nagy összefüggő ipartelepterületek, mint pl. a Ruhr-vidék és az iparosodott mezőgazdaságnak olyan tájai, mint pl. Hollandia. A városiasodás maga is, mint általános, az egész földre kiterjedő és ezen általánosságban egységes és természetszerű folyamat ennek az integrálódásnak új formája, új időszaka.

Az ember domináló földfelszíni tényezővé válásának folyamata természetszerű, szerves (organikus), sőt kiindulásában biológiai folyamat. Az ember azután lassanként tudatára ébred ezen folyamatnak, saját fejlődésének. S mihelyt tudatára ébred, kezdi ezt az organikus folyamatot akarattal organisatorikusan befolyásolni, irányítgatni. Ezzel a pillanattal születik meg a politikum. És ugyanazzal születik meg az emberi gazdaság és természetesen a gazdaságpolitika is.

De az organikus fejlődési folyamat tovább folyik. Ezt a folyamatot lehet organisatorikusan előmozdítani, vagy akadályozni, de nem lehet hosszabb ideig útjából kitéríteni. Ez az oka annak, hogy az előrelátó politika az egyedüli jó politika. Ezért rossz államigazgatás a tömeges törvénytermelés. Az állam is organikusan keletkezik és fejlődik. Organisatorikus igazgatás csak bizonyos rövid időszakra hathat.

És ugyanez áll a gazdasági politikára is. A politika és a gazdaságpolitika színpadjának kulisszái mögött nagy, örök erők működnek — végeredményben ugyanazok az örök erők, amelyek a Kosmos egész életét és egyéb életnyilvánulásait is irányítják.

A fentemlített tényezőknél a földfelszínen való nyilvánulását és összjátékukból a földfelszínen keletkező és lefolyó életet tanulmányozni a földrajz feladata. Ezeknek az erőknek érvényességét, hatásait az ember öntudatos, sajátmaga által is irányított életére, tehát politikai és ezzel összefüggő gazdasági életére és kapcsolatosan ezen erőknek az ember által való befolyásolhatóságát tanulmányozni

— ez a feladata a politikai földrajznak, mint az egyetemes, synthétikus földrajz sajátosan irányított ágazatának. És ha ezen felfogás alapján definiálni is kívánnók a politikai földrajzot, úgy azt kellene mondani, hogy: a politikai földrajz a politikailag társadalmasodott emberiség, mint földfelszíni életfaktor élettana (physiologiája).

Most már világos lehet, hogy ez a tudomány ma miért természet- és szükségszerű. Azért, mert az ember az utolsó kétezer esztendőben vált földfelszíni tényezővé és az utolsó száz évben a technika, közlekedés és gazdasági integrálódás, a szén, vas és egyéb anyagok és a talaj termőerejének intenzív és tömeges kihasználása folytán vált domináló földfelszíni tényezővé.

Tehát a közelmúltban keletkezett és most emelkedik ki hatalmasabban a földrajzbölcseleti kutatás egy új tárgya, témaköre, amelynek saját súlya, nagysága és érdeklődésünknek feléje összpontosulása természetszerűleg új tudományágat kell, hogy szüljön.

Mindez, bármennyire élettani és így az élethez közelálló, mégis a politikai élet szempontjából így még igen elvontnak látszik bizonyára.

Ezért további általános teoretikai fejtegetések helyett néhány egészen aktuális politikai problémán fogom megkísérelni, beigazolni ennek a synthétikus tudománynak a részletes kutatás szempontjából, de sőt a praktikum szempontjából való szükségszerűségét és érdekességét.

* * *

Lássuk először a *Népszövetséget*.

Egy szempillantás a világ népsűrűségi térképére meggyőző arról, hogy igen sűrűn lakott területek kevésbé lakottakkal változnak, gyakran hirtelen, minden átmenet nélkül is. Ez a körülmény az emberiség gazdasági, művelődési és politikai kialakulására döntő jelentőséggel bír. A világtörténelem folyásának ez az alapja.

Az eloszlásnak oka, mint mindennek e földfelszínen, a domborzat, amely ismét a föld belső energiáinak erejéből és a klíma, amely kosmikus energiák hatásaiból keletkezik és alakul át. A domborzat, a függélyes és vízszintes tagoltság, tehát hegységek és tengerek a szárazföldeket tagolják, kamarákra osztják, amely kamarák sem a conventionalis öt kontinensnek, sem az emberi történelem alkotta államoknak nem felelnek meg; — nagyságkategóriáinak sem. Ilyen kamarák: az Oroszország nélküli Európa és a Földközi-tenger, a kontinenseknek talán legapróbban tagolt része, ilyen India, Kína, atlanti- és különösen csendes-óceáni Amerika, stb.

Ezeknek a kamaráknak jellegét a klíma adja meg. A klímától függ azután minden egyéb: a növényzet típusa, a talaj synthésise és az emberi lakosság életmódja is. Egyesek e kamarák közül nagyon kedvezőek lakhatóság szempontjából, mások néha, közvetlen szomszédosak, alig lakhatók (India—Tibet; Algir—Tunisz—Szahara; Délkanada—kanadai tundrák). Legkedvezőbbben azok a kamarák fekszenek, amelyekbe kedvező szél megfelelő időben vagy egész éven át csapadékot hoz, a passzát-monszun felé nyitott India, Dél-Kína, délkeleti U. S. A., vagy a nyugati monszun felé nyitott Európa, vagy a télen ennek áldásait élvező Földközi-tenger.

A kedvező kamarákat széles kedvezőtlen régiók, sivatagok és sivatagsteppék, áthatolhatatlan őserdők, magas hegység-tömegek, sarkvidékek választják el egymástól. Ez hozzájárul a távolság által amúgy is fennálló elszigeteltséghez, amely a történelem első idejében még erősebben érvényesül. Ugyancsak erre vezethető vissza az egyes kamarák fejlődésének önállósága.

Bármily éles ellentétek és érdekellentétek alakuljanak is ki ezen kamarákon belül tájak és népek között, mégis az egész kamarán belül a gazdálkodás módjának és az életrendnek bizonyos egysége felismerhető, a világ más részein kifejlődött típusoktól különböző jellege alakul ki.

Ez a típusegység még a politikumban is felismerhető. Felismerünk európai, középamerikai, északamerikai, orosz, indiai államtípusokat, amelyek nem azonosak s amelyeknek megalkotói és részesei egymást és egymás típusait alig értik meg. Különböző a politikai gondolkodás.

Minden ilyen életkamarában egy életegység fejlődik ki. Míg a kamarákat egymástól széles lakatlan területek választják el, a kamarákon belül a gyepühatárok — amennyiben ilyenek eredetileg léteznek — elmúlnak, conventionalis vonalhatárok, erőviszonylat-határok keletkeznek, amelyeken át sűrű gazdasági és szellemi anyagcsere folyik. Az egyes életkamarák államainak története mindenkor egy-egy egység. Az európai kamara államainak életfolyása a mi világtörténetünk úgy, amint a XIX. század végéig a világtörténetet látjuk és írjuk is.

Az ilyen kamarák államai kénytelenek együtt élni és együtt fejlődni. Együtt élni és ezért az élet minden viszonylatában meg-egyezni, egyensúly-helyzetet teremteni maguk között. Kénytelenek együtt fejlődni, de ezáltal minden állam, amely e területen

újonnan keletkezik, beleszületik ezen államrendszerbe, mondhatnám annak fejlődési fokozatába is.

Az egyensúlyra való törekvés — a kamarákon belül —, amely egyben törekvés a biztonságra is, az államok erőegyensúlyához vezet méret, lakosságszám, hadsereg stb. tekintetében.

Az Újkor Európájának — amelyhez sem természeti, sem népi viszonylatban Oroszországot hozzászámítani nem lehet — államai két nagyságkategóriába tartoztak. Az egyik kategória államainak kiterjedése 250.000 és 500.000 km² között, lakosainak száma 30 és 60 millió között volt. Ezek tartották egymást egyensúlyban. A többi államnak majdnem kivétel nélkül 100.000 km²-nél kisebb volt a területe és 8 milliónál kevesebb lakosainak száma. Ezeket a nagykör egyensúlya tartotta fenn, hagyta élni.

Más életkamarákban is találunk ilyen nagyságkategória egyensúlyokat. Gondoljunk csak a középamerikai államokra, vagy Dél-Amerika pacifikus andesi államaira.

Ennek a ténynek alapja az orográfia, a domborzat. Domborzatilag adott nagytájak szabták meg az európai nagyhatalmak méretarányát: a Brit-szigetek, az Ibériai- és Appennini-félsziget, a Párizsi-medence a periferikusan hozzásímuló tájakkal, a Középduna magyar medencéje.

Ezekben a nagytájakon belül mindenütt ott, ahol a történelmi fejlődés elég hosszú ideig zavartalan volt, többé-kevésbé egységes nemzetek alakultak ki. Nálunk is ez volt a fejlődés a török hódoltságig, amely azt derékban megtörte és Trianonhoz vezetett.

Minél messzebb tekintünk vissza a történelem időszakaiba, annál nagyobb mérvű ezen subkontinentális nagytájak elszigeteltsége. Ez az elszigeteltség az érintkezés sűrűsödése és gyorsulása által és különösen az európai típusú expansió, imperialista, kapitalisztikus fejlődés által mindjobban szűnik.

De csak a XIX. század hoz valóban nagy változást egyrészt a technikai fejlődés és a távolságok mindinkább való csökkenése, a tömegárúk, élelmiszerek és romlandó anyagok mind könnyebbé való szállítása által; másrészt azért, hogy a tengerentúli mérsékelt övi és subtrópusi tájak mind sűrűbben népesülnek be, termelésük mind változatosabb, belterjesebb, finomodtabb, fogyasztásuk mind nagyobb mérvű, igényesebb, az európai átlagnál is igényesebb lesz.

Az egyes subkontinentális régiók elszigetelt gazdasági rendszereiből tehát a nagy felfedezések korától kezdve és a XIX. századtól

mind gyorsabb tempóban, szóval az egész földfelszín egységes gazdasági termelése és fogyasztása felé haladunk, amelyet aztán a világháború a termelésnek fokozásával és eltolódásával valóban meg is teremt.

Földrajzilag ezt így fejezném ki: az egész földfelszín, mint legnagyobb táj életegysége mindinkább előtérbe lép a regionális tájegységekkel, országtájakkal és szubkontinentális nagytájakkal, nagykamarákkal szemben. A földfelszín egészének életegysége az államok és kontinensek közti kapcsolatok sűrűsödésével és azáltal, hogy minden termelés, minden gazdasági és politikai esemény e kapcsolatok sűrűségénél fogva többé-kevésbé mindenüvé kihat, integrálódik.

Ezt az integrációt nemcsak emberi vonatkozásában értem, hanem a földfelszín egész életének szempontjából. Csak az ember, aki társadalmasodása és cerebrációja által domináns tényezővé válik, a végrehajtója, vezetője, élesztője ennek a földfelszíni integrációnak. Ez az integráció anyagcsere, de lelkiesítés, psychisatio által indul meg, folyik. És nemcsak materiális anyagcsere, hanem szellemi anyagcsere és az emberiség saját maga benne erősebb gondolati egységgé válik.

A gazdasági egymásrautaltságnak, a kölcsönös politikai függésnek és a gondolati és művelődési egységnek ez a szerves kifejlődése, amely a földfelszíni élet folyásának természetes stádiuma és periódusa, egész természetszerűleg meg kell, hogy teremtsen azt, amit minden organikus történelmi folyamat eddig az emberiség életében megteremtett, az organikus folyamatnak organisatorikus befolyásolását, irányítását, szabályozását.

Így kell, hogy keletkezzék természetszerűleg a földfelszín és az emberiség fejlődésének ezen stádiumában a földfelszín összes emberi csoportjai (népek, nemzetek, államok) együttes érintkezései és cselekvési fórumának, szóval egy népszövetségnek gondolata.

Amint azután a világháború a fejlődést gazdasági, politikai, szociális, technikai és tudományos téren sok tekintetben gyorsította, de ugyanakkor többé-kevésbé más, eltérő irányt adott a fejlődésnek, éppúgy gyorsította ennek a gondolatnak megvalósítását is. De éppúgy, amint a világháború az erőviszonyokat megzavarta és eltolta az összes vonatkozásokban és pedig részben állandó, részben átmeneti jelleggel, éppúgy a népszövetségi gondolat szempontjából is eltolta ezeket és az állandóság szempontjából legkevésbé alkalmas pillanatban az eltolt erőviszonyok alapján hozott létre emberi

akaráttal, organisatorikusan egy olyan intézményt, amely nem az organikus fejlődésben mind jobban kialakuló világ-életegységnek a fejlődés öntudatára ébredő ember részéről megalkotott alkalmazkodó szerve.

Mindenki tudja, hogy a Népszövetség betegsége és gyengesége két ténycsoportra vezethető vissza, amelyek egyikét háborús, a másikat államsuverénitási ténycsoportnak nevezném. A háborús ténycsoport folytán a Népszövetség elsősorban a győztesek szövetsége ma is, mint tudjuk; — suverénitási ténycsoport alatt pedig azt értem, hogy a Népszövetség a háború után oly időben alakítatván meg, amikor még senki sem látta át a szociális, gazdasági, politikai hatalom és egyéb, a háborús megrázkódtatás okozta átalakulások hatalmas méreteit, még kevésbé ébredtek tudatára az emberiség ennek következtében való lelki és belső szervezeti átalakulásának, és így, sőt a háborús antagonizmusok következtében még fokozott mértékben az állami individualitások elzárkózásának és körülbástyázásának gondolatkörében építették fel a Népszövetség rendszerét.

* * *

Európa.

Az európai államok tömörülése a népszövetségi gondolattal rokon gondolatnak látszik, különösen a Briand-memorandum óta.

A gondolat természetes kifejlődését valóban ugyanaz a nagy történeti folyamat idézi elő, amelyet fent a Népszövetségnél jellemeztem. De népszövetség és az európai államok közössége közt lényegbeli különbség van.

A XIX. század végéig az európai életközösség saját életét, történelmét éli, mint világtörténelmet. A világ többi részével való kapcsolatai gyarmati kapcsolatok és pedig a legnagyobb részre nézve szorosan véve azok. A magas műveltségű Indiával és Kínával való kapcsolatok csak felületesek, mert hiszen ezek bensőleg önálló életüket élik lelkileg és gazdaságilag és Európával lakosságuk csak elenyésző százaléka érintkezik, akár a politikai, akár a gazdasági vonatkozásokat nézzük. A délamerikai államok még gyermekcipőben járnak, egyedül az Egyesült Államok kezdenek versenytárrá válni bizonyos vonatkozásokban, de külkereskedelmi forgalmuknak Európáéval való összehasonlítása Európának sokoldalú kapcsolatait, az Egyesült Államoknak pedig Európa felé irányítottságát mutatja. Oroszország Európa függvénye.

Az európai államok versenyeznek gyarmati és külkereskedelmi téren mindezen területeken külső konkurrensnek nélkül. Az Egyesült Államok legfeljebb egy-egy államnak versenytársa itt, vagy ott, de még távolról sem Európáé.

A századok fordulópontján a fejlődés már erősen más képet kezd mutatni a világgazdaság felé való fejlődés folytán.

Világgazdaság felé való fejlődés alatt azt értem, hogy a tömeg-árakra nézve a forgalom gyorsulása és a szállítás egyéb megkönnyítései (hűtővonatok, hűtőhajók, stb.) folytán a világ különböző részein elterülő nagy termelőterületek mind erősebben fejlődnek és mind egyenrangúbbakká válnak a piacok szempontjából, egyforma szállítóképességűekké. Az európai ízlésű fogyasztónépességnek a világ különböző részein való megnövekedése folytán széles e világon Európához hasonló ízlésű fogyasztópiacok, fogyasztógócok keletkeznek.

A világháború ezt a fejlődést gyorsította meg lényegében, — igaz, hogy bizonyos eltolódásokkal, amelyek háború nélküli fejlődésnél talán nem úgy következtek volna be. A háború után Észak-Amerika hatalmasan megerősödve már nem mint egyes európai államok, de mint egész Európa gazdasági erejének konkurrensé áll előttünk azonos nagyságú területtel, harmadrész annyi lakossággal, — de ha tekintetbe vesszük az amerikai munkás több, mint kétszeres teljesítőképességét, akkor ez az arány is eltolódik.

Dél-Amerika is népszámban és gazdaságilag megerősödve és az európai és északamerikai gyámságok alól a háború alatt felszabadulva önállóbban áll Európával szemben.

Az angol birodalom mérsékeltövi európai telepes gyarmatai, a dominionok a háború alatt és által Angliának már lényegileg önálló segítő hatalmaivá váltak, sőt napról-napra látjuk teljes önállósulásuknak keresztülvitelét. Az angol világbirodalomnak ez a részeire bomlása, európai és tengerentúli részeinek egymástól való távolodása, önállósulása nemcsak az angol világbirodalomnak és Angliának, de Európának hatalmi, gazdasági és prestige-kérdése is.

Mindez a fejlődés, amelyre itt csak emlékeztethetem azt, aki úgy is látja és ismeri azt, eredményezi, hogy Európa közvéleménye a világháború után arra ébred, hogy a világtörténelem többé nem Európa történelme, a világgazdaságot többé nem Európa, azaz nem egyedül Európa irányítja, sőt a világ közvéleményét és a világ gondolkodását is erősen befolyásolják egyelőre még csak a tengeren-

túli európaiak, de lassanként mindinkább India, Kína, sőt a világ egyéb népei is.

Ameddig az európai életközösséggel nem álltak szemben többé-kevésbbé egyenrangú ellenfelek, addig ennek az életközösségnek tudata, ha művelődési vonatkozásban meg is volt a közvéleményben, egyéb vonatkozásban nem ébredhetett fel és különösen nem úgy, hogy azt cselekvésre, az életközösség közös érdekeinek előmozdítására serkentette volna.

Mihelyt és amennyire Európa ráeszmél arra, hogy világ-hegemóniája megszűnt, a világgazdaság ma tényleg az egész földfelszínre kiterjed és többé-kevésbbé egyenlő hatalmú termelő- és fogyasztócsoporthoz, földrészekkel kell megküzdenie, az összetartás és az együttműködés szükségének gondolata fel kell, hogy ébredjen. Fel is ébred és általánosságát az jellemzi leginkább, hogy idealisták és gondolkodók, gazdasági vezérek és politikusok egyaránt foglalkoznak az európai összetartozás és együttműködés gondolatával: Páneurópával, gazdasági együttműködéssel, vámszövetségek és termelészövetségek kérdésével és európai népszövetséggel.

Ha az európai gondolkodás idejutott, az tehát a történelmi fejlődésnek természetes, az élet törvényszerűségeiből fakadó következménye.

De éppen Európának sajátos jellege viszont az, ami a megoldásnak sajátos útjait jelöli ki. Európa egy történelmileg fejlődött élet-egység, amelyben a földrajzi tagozottság és a legkülönbözőbb népeknek idetódulása a nemzetek, nyelvek és államok sokféleségét tartotta fenn. Azonban már keletkezésétől, a népvándorlástól kezdve ez az Európa egységes életet él. A gazdasági, művelődési és politikai fejlődés benne egységesen megy végbe. A fejlődésnek minden nagyobb mozzanata kapitalizmus és szocializmus, feudalizmus és parlamentarizmus, humanizmus és evolutionizmus, az erdőirtás, városiasodás, iparosodás, mind egységesen, egész Európára kiterjednek, tekintet nélkül a politikai határokra. Rendszerint nyugatról indulnak ki és terjednek kelet felé úgy, hogy ott később következnek be, rendszerint az egyes nemzetek, vagy államok területein sajátos jelleggel jelennek meg, azonban mégis egységesek, egy nemzet vagy állam sem tudja kivonni magát alóluk teljesen, sem térbelileg, sem időbelileg.

A mai Európa, mint életközösség, ezen hosszú évszázadokon át együtt fejlődött, számos generációk öröklött és szerzett tulajdonságainak biogenetikai eredménye. A szerzett tulajdonságok is

öröklöttekké válnak. Európa egy traditionális életegységgé fejlődött, amelynek sajátos, a világ többi, egészen másképp fejlődött részeitől eltérő törvényei vannak.

Ha ennek az Európának sorsát ebben a válságos pillanatában a politikai és gazdasági élet vezetői meg akarják oldani, ennek tudatában kellene, hogy legyenek. Európa jövőjét nem lehet a Népszövetség kompromisszumos mintájára megalkotott bizottsággal megoldani. A viszonylat Európa államai közt egészen más, mint ezek és a tengerentúli államok közt. Utóbbi vonatkozásban csupa új, könnyen áttekinthető, majdnem kivétel nélkül materiális problémák állnak fenn. Európán belül a materiális és immateriális, a gazdasági és érzelmi kérdések szorosan és bonyolultan szövednek össze. A kapcsolatok nép és föld, nemzet és haza, sőt együttlakó, vagy szomszédos népek közt sokkal bonyolultabbak, sokkal mélyebbek, tradicionálisabbak. Ha ezeket felismerjük, világosabban állnak előttünk a teendők. Nem felszínes orvoslásra van szükség, hanem mélyreható, minden külső szempontot és melléktekintetet félretevő átalakításra. Nemcsak hogy nem lehet a Népszövetség mintájára megalkotni az európai nemzetek és államok bármilyen organisációját, hanem a Népszövetség hatásköréből ki kellene venni s ehhez áttenni mindazon problémákat, amelyek sajátosan európaiak, mint aminő elsősorban a kisebbségi kérdés és bizonyos gazdasági vonatkozásaitól eltekintve a revisió kérdése is.

* * *

Revisió.

Európa rekonstrukciója, mint már fentiekből kiviláglik, csak revisióval oldható meg. De ez a revisió nem a legyőzöttek érdeke és nem restitutio in integrum, azaz a háború előtti állapot visszaállítása.

Ez a revisió egyszerűen Európa közállapotainak, államközi viszonylatainak újrendezése oly pillanatban, amelyben már át lehet tekinteni azokat a változásokat, amelyeket a világ gazdasági fejlődésének mind rohamosabb tempója, másrészt pedig a világ-háború okozott.

A revisió gondolatának terjedése semleges, sőt volt ellenséges államok politikusainak és közvéleményének körében nem a lelkiismeret szavának következménye, hanem egyszerűen a természetes, organikus fejlődés egészséges antitoxin fejlesztése az embernek önkényes, az elvakultság pillanatában meggondolatlanul végzett

rendezésével szemben és azzal a toxinanyaggal szemben, amelyet ez a rendelkezés a világban és Európában elvetett.

Ez a revisió egyértelmű az európai államok államközi együttműködésének új szabályozásával és az együttműködésnek szorosabbá és egyöntetűvé tételével. Nem akarom az „Európai Népszövetség” nevet használni, mert ezt a nevet a genfi népszövetség és a Briand-féle terv már lefoglalták maguknak és ezen az úton célhoz jutni nem, vagy legalább is csak nagy kerülővel lehet. De a revisió egyértelmű egy oly organisatióval, amelynél a közösségnek egy bizonyos államfeletti hatalma is van, mert revisiót az államok suverénitásának korlátozása nélkül keresztülvinni nem lehet, legalább is nem annyi idő alatt, amennyi Európának, ha élni akar, rendelkezésére áll.

* * *

Kisebbségek.

A kisebbségek kérdése tökéletesen egybekapcsolódik az előbbi kettővel. A XIX. század fejlődése egyrészt a nemzeti érzésnek mind öntudatosabbá válása által, másrészt a politikai jogoknak és a politikai érdeklődésnek mind szélesebb rétegekre való kiterjesztése által a különböző államokban lévő nemzeti, nyelvi és jellegbeli különbségeket mindinkább politikai öntudatra ébresztette. Ezek az európai kisebbségek a világháborúig kevés kivétellel kétfélék: tradicionális és önkéntes kisebbségek.

Tradicionális kisebbségek azok, amelyek egy többségi néppel hosszú, történelmi perióduson keresztül, tehát több évszázadon át együtt élnek anélkül, hogy kisebbségi jellegüket, nyelvüket, szokásaikat, életformájukat elvesztették volna; — együttlakó kisebbségi és többségi nép évszázadok alatt életformájában egymáshoz közelebb jutott, azonosult. Ilyen tradicionális kisebbség a történelmi Magyarországon a tót, ilyen Európában a breton, a katalán, stb. De még Elzász-Lotharingia népét is, a lotharingiai franciát s az elzászi németet is ideszámítanám, amint a maga egységében a történelem során váltakozva hol az egyik, hol a másik nagyhatalom uralma alá kerül.

Az önkéntes kisebbség az, amely hivatlanul, vagy meghívásra, de szóval nem kényszerű telepítés formájában vándorol be valamely országba, akár egyenként, vagy kis csoportokban, mint nálunk a németek, akár nagyobb tömegben, esetleg máshonnan kiűldözöttetve, mint nálunk az ipeki patriarcha vezetése alatt bejött szerbek.

Jogilag okadatolni ezen tradicionális és önkéntes kisebbségek sorsának nemzetközi szabályozását csak nagyon megszorított mértékben lehet. Ha a tradicionális kisebbség évszázadokig megtartotta jellegét, úgy ezen jelleg további megóvását nemzetközileg szabályozni értelmetlennek látszik. Viszont ha valaki — egyén, vagy embercsoport — önként vándorol be egy államba gazdasági, vagy más előnyökért, jogilag fel kell tételeznünk, hogy azon állam törvényeit, azon állam nemzeti jellegét ismeri, azoknak magát beköltözése által önként aláveti, — tehát ismét nem forog fenn nemzetközi rendszabályozásnak szüksége.

A világháború azután teremtett Európában nagy számban kényszerkisebbségeket, egy majdnem új kategóriát. A mód pedig, amellyel a legtöbb többségi állam ezen kisebbségekkel kisebbségi mivoltukat azonnal érezte, az európai kultúrközösségben mindenestre még újabb volt. Ezen kényszerkisebbségek jogi helyzete tehát már ebből a szempontból is más. Itt traditio nem bizonyítja azt, hogy megtarthatják szokásaikat, nyelvüket stb., sőt a rövid tízéves közigazgatások bizonyítják az ellenkezőt; — az illetők nem vetették magukat alá önként a többségi államok törvényeinek és még ha alá is vetették volna magukat ezen államok addigi törvényeinek, rájuk vonatkozólag azonnal oly új törvények hozattak, amelyeket nem láthattak előre. Itt tehát jogvédelem szüksége forog fenn, ha van, aki ezt a védelmet nyújthatja.

Európát úgy rendezni, hogy kisebbségek ne legyenek, nem lehet. Ez következménye Európa természeti és a történelem által megerősített, azután integrált jellemvonásának, változatos sokszínűségének. Ezért nem lehet a kisebbségek helyzetének teljesen kielégítő rendezése nélkül Európa sorsát, jövőjét megalapozni.

* * *

Összefoglalólag az eddig felsorolt négy témára nézve tehát azt mondhatjuk, hogy a világ különböző részei s az azokban lakó népek és az azokban kialakult államok közti compromissum szüksége, valamint az európai életközösség erősebb tömörülése természetszerű jelenségei az emberiség történelmének és ezzel a földfelszíni élet integrálódó lefolyásának, amelynek az emberi történelem egyik eleme, az embernek mint tájalkotó faktornak dominantiárajutása pedig fejlődési periódusa. Látjuk azt is, hogy ezeknek a jelenségeknek most kellett szükségszerűen bekövetkezniök. A revisió és ennek keretében az eddig egyedül számbavett állami közületekkel szemben

a kisebbségi közületeknek számbavétele az európai életegység kialakulásának szükségszerű követelménye.

* * *

Imperialismus.

Imperialismusra való törekvések vezettek a világháborúhoz.

Az élet assimilatio. Mert az egyéni concentratiók, amelyekről fent szóltam, jellegüket a felvett anyagok és anyagtalan valóság hasonítása, assimilatioja által tartják fenn. Míg a jogászt az imperialismus kérdésében a suverénitás, a történést az organisatorikus akarat és cselekvés, a nemzetgazdát a gazdasági erő és autarchia mértéke, a gazdasági geográfust ezenkívül ezeknek természeti feltételei érdeklik, — addig a politikai földrajzot az a mindezekben kifejezésre jutó belső erő érdekli, amely egyrészt a saját tájra és annak tartalmára, másrészt a külvilágra és a környezetre, sőt az egész földre kihat és átalakít.

A geográfus szemében az imperialismus dominantiára való törekvés az ember részéről. Dominantia a táj felett s magában a tájban az imperialismusnak egy neme a többi földrajzi faktorokkal szemben. Az, amit a politikában imperialismusnak nevezünk s amit a geográfus szemében emberközi, vagy államközi imperialismusnak neveznénk, az egy népnek és a tájnak, amelyben az emberi faktor már magasabb dominantiára jutott, tehát egy művelt nemzetnek és egy magas berendezkedésű tájnak, államnak dominantiára való törekvése más tájak, azok természeti kincsei és azok népei felett. Ez a dominantiára való törekvés az életenergiák magasabb kifejtése és érvényesítése s mint minden — életassimilatio. Az assimilatio kiterjesztése törekvés arra, hogy ezen többi tájak erőit az anyatáj, az anyaország életéhez assimilálja, életfenntartására és életintegrációjára kihasználja.

Az imperialismus hajtóerő a földfelszín életintegrációjában. Az anyatáj, az anyaország életintegrációját a befolyása alá került tájak életintegrációját hozza magával és egy új folyamatot indít meg. Ennek két példája: a római provintia és nyomán a nemzeti államok kialakulása a római birodalom imperialisztikus erejéből, — az angol dominionok és részben már a nem európai fajú gyarmatok emancipációja, mondhatjuk, államalakulása az angol világbirodalom hatalmának, életintegrációjának talajából. Politikai részintegrációk és összintegrációk váltakoznak, váltakozva kerülnek dominantiára az emberi társadalmasodás folyamatában. Valahogy

úgy van, mint a tudományokban az analísis és synthesis váltakozása. Minden ilyen átalakulás megsemmisít valamit a régiből, de a csírasejt meggazdagodva kél új fejlődésre.

* * *

Angol világbirodalom.

Az angol világbirodalom sorsa, a legnagyobb történelmi actualitások egyike, összekapcsolja ezen gondolatmenetünket az előbbi témacsoporttal. Európa világhatalmának főalapja és hordozója is elsősorban Anglia volt. Európa nyugati frontjának többi államai közül Spanyolországot és Portugáliát szegénységük és kizsákmányoló politikájuk fosztja meg a gyarmatosításban a vezetészereptől. Franciaország pedig, amelyben ősidők óta összefutnak az európai continens útvonalai, évszázadokon át váltakozva ingadozott gyarmati expansió és az európai hegemonia-politika között.

A kedvező klímájú, jó legelőkben gazdag, kedvező geológiai felépítésű, kitűnő szénnel bíró szigetország kedvező helyzetében, amelyben közelsége dacára a többi Európától elszigetelheti magát, természetszerűleg fejlődött önállóbban és gazdagodott. Innen indul ki Európa és a világ ipari fellendülése 50 éves előnnyel a continens ma legiparosodottabb államai felett. London természetszerűleg válik ezen okokból és földrajzi helyzeténél fogva világkereskedelmi gócponttá védett sziget helyzetben, mégis szemben Európa legvízbőségesebb folyóival, amelyek völgyei messze Európa szívébe visznek (Rajna, Elba). És tudvalevő, hogy a nagy- és pénzkereskedelem, ha egyszer megtelepült, erősebben helyhez kötött, mint még az ipar, vagy az őstermelés is. Ma Londonnak és Angliának ez a hegemoniája veszélyben forog s a veszély nem európai, hanem tengerentúli központ (New-York) részéről fenyeget.

Anglia egyedül vitte keresztül egész tökéletesen a világ klíma-területeinek oly összefogását, a termelésnek és fogyasztásnak oly munkamegosztását, amely assimilatioja a különböző felszerelésű tájaknak, tehát egy világtájegységnek, mint termelő és fogyasztó egységnek kialakítását. A többi Európa még Angliával való versengésében is inkább csak hátvédje, támogatója volt, Anglia pedig mestere a gyarmati módszerek kiépítésében.

Az angol világbirodalom sorsának megrendülése, amelynek tanui vagyunk, európai kérdés is. Az angol világbirodalom belső strukturájának megváltozása mellett, a fehérek lakta gyarmatok nemzeti és gazdasági öntudatraébredése mellett az európai hátvéd

általános megrendülése is hozzájárul az angol erő hanyatlásához. Viszont ez a hanyatlás európai erő hanyatlása, Európa kárára való eltolódás.

Végül a nehéz helyzet, amelybe Anglia került, Európát éppen a sorsdöntő pillanatban fosztja meg a gazdasági téren anyagilag legerősebb és szellemileg legkiegyensúlyozottabb erőfactorától.

* * *

Gazdasági határok.

Az államhatároknak, mint gazdasági határoknak, a vámhatároknak kiélézése és az ezen állapot megváltoztatására való törekvések az érdeklődésnek természetszerűleg előterében állnak.

A gazdasági határok a gazdasági geográfus szemében időleges akadályai a különbözően felszerelt természetes tájak anyagcseréjének. A gazdasági geográfus szemében szállítmányok egyik tájból a másikba egészen egyenértékűek gazdasági anyagcsere szempontjából akár átlépnek állam- és vámhatárokat, akár nem. Az ő szempontjából export Déloroszország búzájának Északoroszországba való szállítása.

A politikai geográfus viszont a gazdasági határban és élességének mérvében a földfelszíni életben dominantiára jutott emberi factor életnyilvánulását látja és az ezen factor organikus fejlődése és organisatorikus cselekvése és a természetes táj élete közt való erőviszonylatot és ennek fejlődését kell, hogy tanulmányozza.

A gazdasági határoknak az utóbbi időben való erős kiéléződésében, viszont más korszakokban való eltompulásában a földfelszíni élet legújabb emberi korszakának rithmikus lüktetését látja, azt a rithmikus váltakozást, amely résztájak és synthetikusán összefogott nagytájak már fent vázolt harcát jellemzi.

Ezt a kérdést általánosan és mélyrehatóan még senki sem tanulmányozta. Mégis már első tekintetre érdekes és bennünket is közlelről érintő valóságok, hogy ne mondjam, törvényszerűségek látszanak kidomborodni.

Az ember mindenütt összenő a tájjal. Minél műveltebb, minél igényesebb, annál több a materiális, de talán annál kevesebb az immateriális kapcsolata azzal. Népek és egyesek a művelődés minden korszakában és fokán ragaszkodnak a környezethez. Más helyt kifejtettem, hogy a magyarok hazái a Kámától az azovi hazán, Lebedián és Etelközön keresztül a nagy magyar Alföldet körülövező

végleges letelepedésig jellegzetesen egyazon, a steppe és erdő közt végigvonuló klímasávon fekszenek.

Ismét máshol kimutattam, hogy nemcsak 1000—2000 évvel ezelőtt állataikkal vándorló népek, de a modern korban Európából kivándorló németek, finnek, svédek, olaszok az Egyesült Államokban a földművelés céljaira hazájukhoz hasonló klímaterületeket keresnek fel és majdnem azonos téli és nyári isothermák közt települnek le. De a városiasodó világ várostáj-lakója, ez a legmodernebb típus is, ha helyet cserél, vagy kivándorol, hasonló tájat keres fel. És Kanadában, Argentínában, Ausztráliában a földműves települőkben való hiány kezd már ma nehézségeket okozni.

De nemcsak az egyes ember, vagy gazdasági népcsoportok és a természetes tájak közt keletkeznek kapcsolatok, hanem állam és természetes táj között is. Ilyen már az, amelyre fenn Európa nagytájairól, nagyhatalmairól és ütköző államairól szólva emlékeztem meg. De vannak más természeti kapcsolatok is. A táj, mint termelő egység, az államnak, mint nagyobb termelőegységnek fontos része. Az egyik azonban a természeti adottságok alapján kialakuló élet-egység és kategória, a másik emberi, és pedig politikai akarat alapján kialakuló. Mégis, minő fontosságot játszik például Magyarország gazdasági átépítésének szüksége szempontjából az a körülmény, hogy hét, vagy nyolc nagytájunkból csak kettő és ezek közt éppen a legvégletesebb klímájú Nagy-Alföld maradt meg?

De sehol Európában, sőt a világon a természetes táj nem jutott, mint administratív területi egység és pedig természeti jellegének felismerése alapján olyan helyzethez, mint Franciaországban. Önkéntelenül azt kérjük ennek láttára, hogy vajjon nem ember és táj összeforrásának hosszú tradíciója vezet-e a tájjelleg ily felismerésére az ember által? Hiszen Franciaország, a Földközi-tenger vidékeit nem számítva, Európának legrégebb kultúrtája.

* * *

Autarchia.

A természetes és az emberi táj problémái semmiben sem futnak úgy össze, mint az autarchia kérdésében. Hiszen ennek lehetősége tisztán a természeti adottságoktól függ. A politikai földrajz feladata a természetes tájat és még inkább a politikai tájat az autarchia szempontjából vizsgálni, értékelni.

A táj és így a politikai táj, az állam is, mint életegység a földfelszíni élet összességének faktora. Mára már, amikor minden

árucikkben azt látjuk, hogy a földnek bármely részén való termelése vagy előállítás az egész földre kihat, ezt nem szükséges hangsúlyozni. De a közvetlen külkereskedelem és ezzel kapcsolatos termelési és fogyasztási szempontokon messze túl érvényesülnek ezek a hatások. Egy-egy táj fellendülése valamely okból a szomszédos tájakat is mindenkor befolyásolja, mint ahogy Kalifornia fejlődése hat Oregonra, Nevadára stb. Különösen kedvező fekvésű és felszerelésű tájak a történelem minden periódusában vonzást gyakorolnak a szomszédos tájakra, mint a Párizsi-medence, vagy a mi Alföldünk. Több kedvező tájnak, mint az Alsó-Rajnáknak és Rajna-ároknak, a Párizsi-medencének, az Angol-medencének, a La Manche-csatornának és az Elba-torkolatnak összefekvése pedig világjelentőségű lehet. Hiszen innen és ezen szerencsés tájcsoporthoz tartozás következtében indul ki a világgazdaság kialakulása. De éppen azt a fejlődést, amelynek lefolyása terjedésében politikai határokat nem ismer, kell összevetnie a politikai geográfusnak az autarchia kérdésével és ismét a kettőben, a földfelszín continentalis, vagy subcontinentalis nagytájainak és résztájainak, mint életegységeknek egymáshoz való viszonyát, küzdelmét tanulmányozni.

* * *

Mindezek, mint előrebocsájtottam, példák, még hozzá igen vázlatosak. De talán elegendők arra, hogy az olvasó felismerje, hogy legactualisabb problémáink, mindennapi eseményeink az életben való szövevényes begyökerezettség folytán gyökereikkel visszanyúlnak az emberi történelem messze időszakaiba, sőt azokon is túlfekvő, az emberiség fejlődését magában foglaló, de annál sokkal nagyobb életegységbe, a földfelszín, sőt a világegyetem életegységébe. Lefolyásuk alapjában szerves, organikus folyamat, amelyet csak bizonyos mértékig kormányozhatunk organisatorikusan, de csak hullámvonalakban az organikus fejlődés mentében. A fejlődést egészen eltéríteni, visszafordítani, megállítani nem lehet. S ezért a tudományok sorában azok mellett, amelyek az ember politikai életét és intézményeit kutatják, van helye egy synthetikus és filosofikus olyan tudománynak is, amely ezen távolabbi perspektívából vizsgálja és segíti magyarázni az emberiség életét.

ZEITGEMÄSSE INTERNATIONALE POLITISCHE FRAGEN IN DER BELEUCHTUNG DER POLITISCHEN GEOGRAPHIE.

Ist neben der modernen Geopolitik, als angewandter politischer Wissenschaft eine politische Geographie im Sinne synthetisch-philosophischer Geographie und Landschaftskunde berechtigt? Dies wird bejaht. Geographie ist Lebenskunde (Physiologie) der Erdoberfläche. Als Leben wird nicht nur biologisches Leben, sondern alles Werden, Sein und Vergehen, als Prozess, das ist Lebensprozess, angesehen. Das Leben in dieser seinen kosmischen Gesamtheit entrollt sich vor unseren Augen in der Form individueller Konzentrationen, dessen was wir Materie und dessen was wir Immaterielles nennen. Solch' eine Konzentration ist auch die Erdoberfläche, eine Lebenseinheit aller Materien und immaterieller Inhalte der Oberfläche unserer Planeten, sowie der sich auf ihr auswirkenden Einflüsse. Diese Lebenseinheit „Erdoberfläche“ ist der Gegenstand der geographischen Wissenschaft. Wirtschaftliche Arbeit, wirtschaftspolitische Zielsetzung und politische Ideen des Menschen gehören natürlicherweise ebenfalls in diese Lebenseinheit. Eine politische Geographie, welche nichts anderes, als eine Geographie mit spezieller Einstellung ist, ist also berechtigt. Ja, sie ist notwendig. Sie ist nicht nur berechtigt infolge des Interesses an diesen Fragen, sondern sie ist ein notwendiger, selbständiger Teil der Gesamtwissenschaft infolge der aktuellen Entwicklung des Lebens der Erdoberfläche. Man pflegt die Kräfte der Erdoberfläche in Faktoren, Kategorien einzuteilen, wie Oberfläche, Klima, Wasser, Boden, Pflanzenleben, Tiere und Mensch. In zahlreichen Landschaften tritt bald der eine, bald der andere Faktor dominierend hervor. Im Urwald die Vegetation, in der Wüste die Oberfläche, in der Stadtlandschaft der Mensch. Infolge Zerebration, Psychisation und Vergesellschaftung und der Integrierung dieser und infolge des Gebrauches und der Assimilation immer zahlreicherer irdischer Materien und Kräfte ist der Mensch zum dominierenden Faktor geworden und tritt an vielen Stellen der Erdoberfläche in den Städten, Industrielandschaften, in den Gebieten intensiven Gartenbaues usw. an die Spitze. Menschheitsentwicklung ist ebenso organisch, wie alles Werden, Sein und Vergehen, und ein Teil Erdenlebens und kosmischen Lebens überhaupt. Im Momente, wo sich der Mensch dieser Entwicklung bewusst wird — und das ist ja

Menschwerdung schlechthin — greift er in die eigene Entwicklung ein, besonders in die der menschlichen Gesellschaft, versucht sie organisatorisch zu beeinflussen. Das ist der Moment, in dem Politik, Wirtschaft und Wirtschaftspolitik geboren werden. Die politische Geographie hat diese organische Entwicklung und ihre organisatorische Beeinflussung zu studieren.

Zur Illustrierung dessen, dass solche politische Geographie sich auch mit rein politisch scheinenden Fragen beschäftigen kann und soll, werden einige aktuelle Probleme internationaler Politik herangezogen. Es wird gezeigt, dass *der Völkerbundgedanke* im Gegenwartsmoment irdischer Entwicklung entstehen muss. Es ist ein Kompromissgedanke und entsteht daher und muss entstehen in dem Moment, in dem wirkliche Weltwirtschaft zustande kommt, durch Verkehrserleichterung, immer grösserem Austausch von Massengütern, immer grösserer Konkurrenz gleichartiger Produktion in allen gemässigten und subtropischen Ländern der Erde, gleichartiger und grosser Konsumptionsbevölkerungen in den verschiedensten Erdteilen. Hierher ist nun die Welt im XX. Jahrhundert gediehen und der Weltkrieg hat die Entwicklung nur beschleunigt und zu Ungunsten Europas schärfer verschoben. Natürlich ist der Genfer Völkerbund nicht das Ideal, das als Ergebnis organischer Entwicklung entstehen müsste, weil er antiorganisch aus einer verschieferten Machtsituation entstanden ist. Doch auch dies, den Kampf des falsch Organisierten mit der, in rechte Bahnen zurückdrängenden organischen Entwicklung zu untersuchen, ist Aufgabe der politischen Geographie. *Ein europäischer Bund* ist auch organisch gegeben, und zwar durch dieselbe Entwicklung. Bis an's Ende des XIX. Jahrhunderts hat Europa sein Eigenleben gelebt. Die Aussenwelt war ihm nur Wirtschaftsobjekt. Seit Entstehung der Weltwirtschaft und politischer Verselbständigung immer grösserer, ausereuropäischer Gebiete, sowie ihrer Erstarkung sieht sich Europa Gegenspielern gegenüber, die einer viel grösseren, einer subkontinentalen, oder kontinentalen Grössenklasse angehören. Europa wird daher zum Zusammenschluss gedrängt und die Simultaneität der Europabundidee bei Schwärmern, Wirtschaftlern, Politikern und Philosophen bezeugt das Organische dieser Entwicklung. *Die Revision* ist auch kein Postulat der Besiegten, nicht ihr Interesse, sondern ein europäisches. Was Not tut, ist nicht die Revision der Paragraphen der Friedensverträge, sondern die Revision der Situation Europas, so wie sie sich durch den Krieg und die Weltmachtverschiebungen gestaltet hat. Auch *die Minderheitsfrage* ist, wie die Revision keine Welt-, sondern eine europäische Frage. Die traditionellen Minderheiten, die seit Jahrhunderten mit einem Mehrheitsvolke lebten ohne Art, Sitte und Sprache zu verlieren und die freiwilligen, die ungezwungen in fremde Länder zogen und sich dadurch deren Gesetzen und Sitten freiwillig unterwarfen, brauchen wohl keine Unterstützung von aussen. Die, durch den Krieg geschaffenen Zwangsminderheiten sind es, die geschützt werden müssen. *Impe-*

rialismus hat unter anderem zum Weltkrieg geführt, ist aber auch ein Ergebnis organisch natürlicher Entwicklung. Die Gunstländer menschlicher Siedelung und Bevölkerungsvermehrung werden früher zu Kulturlandschaften. In ihnen erreicht der Mensch zuerst die Stellung eines dominanten Faktors des Lebens der Erdoberfläche. Die Expansion dieser, mit ihren Landschaften durch die immer stärkere Ausnützung der Bodenschätze immer enger verketteten Völker, also dieser Staaten, ihr Imperialismus ist Streben nach weiterer Dominanz, — Assimilation anderer Landschaften, deren Anpassung an die Postulate höherer Entwicklung der Mutterlandschaften, also Streben nach Dominanz der Erdoberfläche durch Übertragung auf immer weitere Räume und ihre Ausnützung. *Das englische Weltreich* ist die Verkörperung des sich auf die Vereinigung aller Klimatypen und damit Produktionstypen der Erde ausbreitenden Imperialismus'. Die Erschütterung des Weltreiches widerspiegelt eine Phase des abwechselnden Hervortretens der Grösstlandschaften der Erdoberfläche und der Teillandschaften im Integrierungsprozess der Entwicklung. Im Schicksal dieses Vorkämpfers europäischer Wirtschaftsexpansion widerspiegelt sich das europäische Schicksal. Aber wiederum die Schwächung Europas trägt zur Erschwerung der Lage des englischen Mutterlandes bei, weil es ihm den Rückhalt der Dominanz der europäischen Lebenseinheit wegnimmt. *Die Verschärfung der Wirtschaftsgrenzen* bedeutet dem politischen Geographen ein momentanes Überhandnehmen des menschlichen Faktors über die anderen Faktoren der natürlichen Entwicklung der Erdoberfläche, welche die Grundlage der menschlichen Wirtschaftsordnung bilden. Die wirtschaftliche und besonders wirtschaftspolitische Rolle der natürlichen Landschaft ist noch nie richtig studiert worden. Die Wichtigkeit der natürlichen Zusammenhänge zeigen uns die Folgen des Trianon-Vertrages. Die Tatsache, dass die natürliche Landschaft wirtschaftspolitisch praktisch in Frankreich erkannt wurde und die Grundlage administrativer Einteilung geworden ist, zeigt wie durch lange Tradition die Erkenntnis des organisierenden Menschen organisch beeinflusst werden kann; — ist ja doch Frankreich die älteste Kulturlandschaft des atlantischen Europas. *Autarchie* bedeutet organisatorische Zusammenfassung aller organischen Kräfte, Zusammenfassung von Gebieten, welche eine Gesamtheit der notwendigen organischen Kräfte bieten. Diese Beispiele beweisen, dass eine Betrachtung der menschlichen Entwicklung und auch speziell der politischen von höherer Warte, eingestellt in den Lebensprozess der Erde, zur philosophischen Beurteilung auch unserer grössten Gegenwartsfragen berechtigt ist.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

EZEN KIADÁSBAN EDDIG MEGJELENT :

— In dieser Ausgabe bisher erschienen. —

1. Trembl Lajos : A románság őshazája és a kontinuitás.
 2. Deér József : A magyar-horvát államközösség kezdetei.
 3. Asztalos Miklós : Adatok egy erdélyi imperiumváltozás történetéhez. (Az erdélyi református egyház és iskolák államsegélyének rendezése a Habsburg-uralom kezdetén. 1685—1703.)
 4. Albrecht Ferenc : A kiegyezési korszak nemzetiségi politikájának értéktétele.
 5. Szabó Pál Zoltán : Déldunántúl népe. 1830—1920.
 6. Teleki Pál gróf : Időszerű nemzetközi politikai kérdések a politikai földrajz megvilágításában.
 7. Buza László : Kisebbségi nyelvek szabad használata a magánéletben a kisebbségi szerződések szerint.
 8. Ajtay Gábor : A kisebbségek nemzetközi jogvédelme.
 9. Buday Árpád : Dacia superior egyeteme. (Ghibu Onisifor könyve.)
 10. Barabás Endre : A magyar és román kultúrpolitika irányai.
 11. vitéz Nagy Iván : A magyarság világstatisztikája.
 12. Az erdélyi magyar kisebbség védelme a Nemzetek Szövetsége előtt.
-

GR. PÁL TELEKI

**ZEITGEMÄSSE INTERNATIONALE
POLITISCHE FRAGEN IN DER
BELEUCHTUNG DER POLITISCHEN
GEOGRAPHIE**

BUDAPEST, 1931

KÖNIGL. UNG. UNIVERSITÄTSDRUCKEREI. MÚZEUM-KORÚT 6.

PREIS P 1·20

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1941 MÁR. -1.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

